

Validation, Assessment and Evaluation of Ritual Ceremonies (Sermon Reading on the Night of Imam Reza's Martyrdom)

Alireza Anvary ¹

1. PhD in Economic Sociology and Development, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

DOI: 10.22034/NRR.2021.44150.1046

URI: https://nrr.tabrizu.ac.ir/article_13616.html

Corresponding Author:
Alireza Anvary

Email:
ali.anvary@yahoo.com

Received: 2021/09/03

Accepted: 2021/11/16

Available: 2021/12/08

Open Access

Keywords:

Sermon reading ritual,
observer, participant,
media audience.

ABSTRACT

The present study examines assessment and evaluation of the ritual of reading the sermon on the night of the martyrdom of Imam Reza (as) in the holy shrine of Razavi. statistical Society is in three parts servants participating in the sermon reading ceremony, people present in the holy shrine of Razavi and the TV audience of the sermon reading program on the night of the martyrdom of Imam Reza (AS). sampling is random and the total sample size is 577. the main variables of ritual evaluation are religion recognition index and sermon evaluation index. phenomena and models that obtained from this research are the phenomenon of monotony due to high participation in the ceremony, content and semantics due to the importance of understanding one's identity as an observer or participant of the ritual, ritual generalization by observers for more spiritual and content connection with the ceremony, ritual behavioral appeal such as candle lighting for Media viewers and audiences, The model of behavioral attractiveness, content and ritual spiritualism for the observers (people) of the religion and the cognitive interpretive model resulting from the proper knowledge of the religion in the two groups of observers and media audiences.

فصلنامه دین پژوهی و کارآمدی

سنجش و ارزیابی مراسم آیینی (آیین خطبه خوانی شب شهادت امام رضا (ع))

سید علیرضا انوری^۱

۱. دکتری، گروه جامعه شناسی اقتصادی و توسعه، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

DOI: 10.22034/NRR.2021.44150.1046

URI: https://nrr.tabrizu.ac.ir/article_13616.html

چکیده

نویسنده مسئول:

سید علیرضا انوری

ایمیل:

ali.anvary@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۲۵

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۰۹/۱۷

دسترسی آزاد

کلیدواژه‌ها:

آیین خطبه خوانی، مشاهده کننده، مشارکت کننده، مخاطب رسانه.

با وجود اجرای آیین‌های مذهبی و سنتی زیاد، اکثر تحقیقات و گزارش‌های مربوط به مراسم‌های آیینی جنبه شخصی، توصیفی و مشاهده‌نگاری بوده است در حالی که ارزیابی و سنجش مراسم‌های آیینی کمک زیادی به متولیان آنها جهت آشنایی بیشتر با جایگاه مراسم نزد مخاطبان و تطبیق انتظارات آنها با ظرفیت‌های مراسم می‌نماید. به این ترتیب هدف تحقیق حاضر سنجش و ارزیابی آیین خطبه‌خوانی شب شهادت امام رضا (ع) در حرم مطهر رضوی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق در سه بخش مشارکت‌کنندگان، مشاهده‌کنندگان و مخاطبان رسانه‌ای برنامه خطبه‌خوانی شب شهادت امام رضا (ع) می‌باشد. نمونه‌گیری تصادفی و حجم کلی نمونه ۵۷۷ نفر است. متغیرهای اصلی شامل شاخص شناخت آیین و شاخص ارزیابی آیین خطبه‌خوانی می‌باشد. تحلیل رگرسیون در هر بخش بهترین مدل از تاثیر همزمان ابعاد را برای تبیین‌کنندگی نشان می‌دهد. مهم‌ترین پدیده‌های تحقیق شامل پدیده یکنواختی، محتواشناسی و معناشناسی، تعمیم‌دهی آیینی و جذابیت رفتاری آیینی مثل شمع‌گردانی می‌باشد. مهم‌ترین مدل‌های تحقیق جذابیت رفتاری، محتواشناسی و معنویت‌گرایی آیینی برای مشاهده‌کنندگان آیین و مدل تفسیری شناختی ناشی از شناخت مناسب آیین در دو گروه مشاهده‌کننده و مخاطبان رسانه می‌باشد.

بیان مسأله

مراسم آیینی انواع گوناگونی از مناسک را شامل می‌شوند. آنها نه فقط صرفاً یک مراسم عبادی و یا یک مراسم سازمان یافته مذهبی بلکه شامل رسوم فراوانی مانند مراسم‌های تدفین، مراسم‌های مقامات رسمی، ازدواج، فارغ التحصیلی، رویدادهای ورزشی، مراسم احزاب، اعیاد و امثال آن می‌باشد. به شکل مشابه فعالیت‌های زیادی وجود دارد که ممکن است صرفاً سمبلیک بوده و به وسیله مذهب یا قوانین تجویز شده و جنبه آیینی دارد همچنان که ممکن است فعالیت‌های مربوط به یک آیین برای یک نظاره‌گر بیرونی غیر منطقی، غیر عقلانی و غیر همگانی به نظر بیاید (کرایکیدیس^۱، ۲۰۰۷: ۷۴). البته بسیار سخت و مشکل است فعالیت‌هایی که ممکن است در قالب آیین‌ها گنجانده شود. به طور کلی مراسم‌های گذشته و حال که معمولاً شامل حرکات ویژه، ادای کلماتی خاص، بازگویی متون تمرین شده، اجرای موزیکی خاص، خواندن و یا حرکاتی مخصوص، استفاده از اشیاء مشخص و به کارگیری البسه مخصوص، مصرف غذاها و نوشیدنی‌های مخصوص و امثال آن‌ها از ویژگی‌های یک مراسم آیینی هستند. کاترین بل^۲ پیشنهاد می‌کند که می‌توان آیین‌ها را به وسیله فرمالیسم، سنت‌گرایی، قوانین حکومتی، نمادهای مذهبی و امثال آن شناخت (بل، ۱۹۹۷: ۱۶۹).

عزاداری یکی از مهم‌ترین نمونه‌های مناسک دینی است. دورکیم در بحث خود درباره مناسک عزاداری، آن را صورتی از مراسم جمعی می‌داند که در شرکت‌کنندگان در آن، حالتی از جوش و خروش استثنایی پدید می‌آورد. حالت عاطفی خاصی در گروه شکل می‌گیرد که شدت و ضعف و کم و کیف آن، بیان‌گر اوضاع و احوال و ویژگی‌های گروه است. احساس فرد در این مراسم، احساس اجتماع و حالت عاطفی آن را نشان می‌دهد که فرد در برابر آن ادای تکلیف می‌کند (منتظرالقائم و کشاورز، ۱۳۹۶: ۴۴). بر اساس مباحث و مفاهیم موجود در تحقیق حاضر توجه به شکلی از عزاداری که در قالب آیین سنتی خطبه‌خوانی در شب شهادت حضرت امام رضا (ع) اجرا می‌گردد مورد توجه قرار می‌گیرد. در شب شهادت امام رضا (ع) زائران از جای جای کشور و جهان در حرم مطهرش جمع می‌شوند تا با روضه‌خوانی و سینه‌زنی به حضرت رضا (ع) ادای احترام کنند. در این گردهمایی عظیم بنا به سنتی دیرینه، مراسم خاصی برگزار می‌شود که خطبه‌خوانی نام دارد. خطبه‌خوانی یکی از آیین‌های دینی و سنتی در حرم مطهر رضوی است که تنها دو نوبت در سال یعنی در شب شهادت علی بن موسی الرضا (ع) و شب عاشورای حسینی در حرم مطهر رضوی برگزار می‌شود، در این مراسم افراد با در دست داشتن شمعی فروزان به خطبه مخصوص شب شهادت حضرت رضا (ع) گوش فرا می‌دهند. این مراسم یکی از قدیمی‌ترین مراسم فرهنگی

1. Kyriakidis
2. Catherine Bell

و آیینی است که در حرم مطهر برگزار می شود. مراسمی که به نوعی ختم مراسم آیینی و عزاداری محرم و صفر محسوب می شود.

لازم به ذکر است که مراسم خطبه خوانی با توجه به قدمت طولانی آن تغییرات چندانی مبتنی بر نیاز مخاطبان نداشته و به همین منظور نیازمند برنامه ریزی برای انطباق با نیازهای به روز اجتماعی می باشد. در بررسی پیشینه های داخل و خارج از کشور پژوهشی مبتنی بر سنجش کمی و ارزیابی مراسم های آیینی مشاهده نشد. این امر باعث شده که از سنجش کمی مراسم های آیینی و توجه به نیازهای به روز شرکت کنندگان غفلت شود. حال اینکه با توجه به روند سریع تغییر خواسته های مردم، نیاز است که به طور مداوم از نظر مردم نسبت به برنامه های آیینی استفاده شده و محتوا و چیدمان مراسم ها نیز مطابق با دیدگاه مشارکت کنندگان و مشاهده کنندگان در طول زمان تغییرات لازم را داشته باشد. از آنجایی که این تغییرات نسبت به مکانهای جغرافیایی و از نظر فرهنگهای مختلف تفاوت دارند اجرای مراسم های آیینی شکلهای متفاوتی دارد که اگر از الگوهای قدیمی استفاده شود معلوم نیست هنوز مورد رضایت و توجه مخاطبین قرار گیرد و اگر از الگوهای جدید صرفا بر اساس خلاقیت های فردی و به صورت ناگهانی استفاده شود حتی ممکن است مخاطبان آنها را در تقابل با الگوهای قدیمی قرار دهند. به همین منظور در این تحقیق تلاش می شود تا با ابزارسازی کمی و ساخت معرفیها و شاخص های مناسب و در نهایت تفسیر کاربردی نتایج نسبت به ارزیابی و سنجش یک مراسم آیینی به عنوان نمونه ای از سنتی ترین و پرمخاطب ترین مراسم های آیینی اقدام شود تا بر اساس آن بتوان به تدریج ابزارهای سنجش و ارزیابی کمی و مدلهایی را نیز برای استفاده در مراسم های مختلف آیینی به کار گرفته و همچنین برای بررسی مراسم های آیینی به سمت مدلهای تحلیل بومی حرکت کرده و در جهت ارتقاء آنها مطابق نظر مخاطبان و بر اساس ضوابط یک برنامه آیینی اقدام نمود. با توجه به اینکه آیینهای مذهبی و سنتی زیادی در کشور وجود دارد ساخت شاخصها و ارزیابی و سنجش مراسم های آیینی کمک زیادی به متولیان آنها خواهد کرد که با جایگاه مراسم در نزد مخاطبان بیشتر آشنا شده و نسبت به تطبیق انتظارات آنها با ظرفیتهای مراسم آیینی اقدام کنند. در تحقیق حاضر مراسم آیین خطبه خوانی از دید گروه های مخاطب این برنامه مورد سنجش و ارزیابی قرار می گیرد.

یکی از گروه های که نظرات آنها در مورد مراسم خطبه خوانی شب شهادت امام رضا (ع) دریافت می شود خادمان شرکت کننده در مراسم هستند. چون این گروه بیشترین ارتباط را با مراسم داشته و از نزدیک و به شکل مستقیم شاهد مراسم بوده و خود آنها نیز بخشی از این مراسم معنوی می باشند. گروه دیگر مردم حاضر در حرم مطهر رضوی هستند که شاهد این برنامه آیینی می باشند. با توجه به اینکه مراسم آیین خطبه خوانی شب شهادت امام رضا (ع) ویژه خدام آستان قدس رضوی می باشد اما برخی از زائران و مجاوران علاقه مند در شب شهادت در صحن های حرم مطهر رضوی حاضر می شوند تا بتوانند این مراسم را در صورت امکان از نزدیک یا از طریق

نمایشگرهای موجود در حرم مطهر مشاهده کنند. به این ترتیب نظرات آنها در مورد چگونگی اجرای این مراسم دریافت شده است. گروه دیگری که مخاطبان این برنامه هستند مخاطبان تلویزیونی مراسم هستند. به منظور بررسی چگونگی پخش مراسم خطبه‌خوانی شب شهادت امام رضا(ع) از تلویزیون و اینکه این مراسم چگونه می‌تواند تاثیر گذاری بهتری به خصوص در پخش تلویزیونی داشته باشد اقدام به دریافت نظرات مخاطبان تلویزیونی این برنامه شد.

اهداف

- ۱- بررسی ارزیابی و سنجش آیین خطبه‌خوانی شام غریبان امام رضا(ع) از دید خادمان، مردم و مخاطبان رسانه
- ۲- شناسایی نیازهای مخاطبان مراسم آیینی.

۱. پیشینه

۱-۱. پیشینه مراسم‌های آیینی

الف) پیشینه‌های داخلی

تحقیق یوسفی و همکاران (۱۳۹۶) در پی تبیین نحوه تعامل مراسم و مناسک آیینی به ویژه مراسم عزاداری ایام محرم و صفر به عنوان عامل هویتی و فرهنگی با شهر نایین است. نتیجه تحقیق اینکه آیین‌های عزاداری به دلیل انطباق با باورها و اعتقادهای ساکنان شهر باعث معنادار شدن فضاهای مرتبط با آن شده و در هویت بخشی به فضاها و حس تعلق به آنها تاثیرگذار بوده است. تحقیق خوش دست و منصفی (۱۳۹۵) به دنبال آن است که تاثیر عزاداری را بر هویت فضای شهری بررسی نماید و اشاره می‌کند که مساله تاثیر آیین‌ها بر هویت فضای شهری مساله ای حائز اهمیت می باشد و در جامعه ایرانی - اسلامی یکی از مهم ترین آیین‌ها، آیین عزاداری می‌باشد که هر ساله بصورت مردمی و خود جوش برگزار می‌شود. مطالعه دوانی و همکاران (۱۳۹۵) بر تحلیل علمی تاریخی آیین نوروز در هفت پیکر نظامی متمرکز است و بر اساس نتایج تحقیق، نظامی با بازآفرینی هنرمندانه باورها، اسطوره‌ها و طرح ازدواج بهرام گور با هفت شاهدخت به مساله ازدواج مقدس و نوروز نظر داشته است. در پژوهش کاملی و همکاران (۱۳۹۴) بررسی مراسمی که در حوزه شهری، به صورت جمعی و عمومی اجرا می‌شوند با سه نمونه موردی بر اساس دیدگاه گیرتز در زمینه مناسک تحلیل می‌شود و به سؤالاتی برای درک ارتباط مراسم آیینی با فضاهای شهری در شهرهای هندوستان پاسخ داده شود. مطالعه کرمی پور و صالحی (۱۳۹۴) به بررسی دیدگاه‌های ترنر در زمینه مناسک می‌پردازد. هدف تحقیق محمد پور و شاهی زاده (۱۳۹۰) درک و توصیف دقیق مراسم عاشورا در جامعه اردبیل به عنوان میراثی فرهنگی در زمان کنونی و تحلیل مردم‌شناختی کارکردهای اجتماعی این مراسم در جامعه مورد بررسی است. نتیجه کلی آن است که افراد با شرکت در مراسم عاشورا، هویت جمعی و تشخیص اجتماعی می‌یابند و فردیت آن‌ها در خدمت «وجدان جمعی» قرار می‌گیرد.

در تحقیقات خارجی تحقیق بین و بیچین^۱ (۲۰۱۸) به دنبال بررسی چگونگی تغییر آیینها و انتقال اجتماعی در دوران زو غربی بوده است. در این دوره تلاش برای گسترش فرهنگ نظام باستانی زو و تغییر آیینها انجام شده است و اهمیت آن به دلیل چگونگی تغییر این فرهنگ با توجه به زمان حکومت شانگ و به منظور جلوگیری از تاثیر آن بر جامعه آن زمان کره بوده است. دن اند و مارویجک^۲ (۲۰۱۸) به بررسی نقش آیینها در شکل گیری استراتژی های مربوط به فضای سازمانی و ساختمانی می پردازند و هدف بررسی چگونگی ساماندهی آیینها به صورت جامعه شناختی و کاربرد آنها و تحلیلی عملیاتی از آداب و رسوم و آیینها که نقش زیبایی شناسی و طبیعت مادی ارائه می دهد. تحقیق میتکیدز^۳ و همکاران (۲۰۱۷) آزمایش تاثیرات متقابل مراسم های آیینی با رفتار اخلاقی مورد بررسی قرار گرفت که نتایج تحقیق نشان داد که افرادی که درگیر نمایش مراسم آیینی هستند کمتر تحت تاثیر نمادها و مفاهیم منتقل شده مراسم قرار می گیرند و در مقابل حاضران و کسانی که شاهد مراسم هستند بیشتر تحت تاثیر مراسم قرار گرفته و بر رفتارهای اخلاقی آنها تاثیر بیشتری خواهد داشت. تحقیق کایون و مترز^۴ (۲۰۱۱) به بررسی و تحلیل شکل گیری آیین های سنتی مذهبی می پردازد و آیینها را مراسم هایی پیش بینی پذیر از یک سری رفتارها و روشهایی می داند که عناصری نمادین را به کار می گیرد در تاثیر برای تقویت و تحریک اعتقادات و ارزشهای مذهبی و بنابر این نشان می دهد که چرا آیینها و رسوم برای نتایج اقتصادی و اجتماعی اهمیت دارد و دیگر اینکه به طور کلی آیینها چگونه و از چه روشی شکل می گیرند.

پیشینه های بررسی شده نشان می دهد که اکثر تحقیقات و گزارش های مربوط به مراسم های آیینی جنبه شخصی، توصیفی و مشاهده نگاری بوده و بیشتر کارکرد آیین را مورد بررسی قرار می دهد در حالی که یکی از مسائل مهم در زمینه مراسم های آیینی کمبود ابزار سنجش به منظور شناخت جایگاه این مراسم ها نزد مخاطبین آنها و تطبیق انتظارات مردم با مراسم آیینی است که در این پژوهش مورد توجه قرار می گیرد.

۲. روش پژوهش

روش تحقیق حاضر کمی و پیمایشی در محدوده حرم مطهر رضوی انجام شده است. سطح تحلیل خرد و واحد تحلیل مراسم خطبه خوانی شب شهادت امام رضا (ع) در حرم مطهر رضوی است.

۱-۲. جامعه آماری حجم نمونه و روش نمونه گیری

جامعه آماری در سه بخش ۱- مشارکت کنندگان شامل کلیه خادمان شرکت کننده در مراسم خطبه خوانی شب شهادت امام رضا (ع)، ۲- مشاهده کنندگان شامل کلیه مردم حاضر در حرم مطهر رضوی و شاهد برنامه خطبه خوانی

1. Bin & Beichen
2. den Ende & Marrewijk
3. Mitkidis
4. Coyne & Mathers

شب شهادت امام رضا(ع) و ۳- مخاطبان رسانه‌ای شامل کلیه مخاطبان تلویزیونی برنامه خطبه خوانی شب شهادت امام رضا(ع) می‌باشند. حجم نمونه ۵۷۷ نفر و نمونه‌گیری به شکل تصادفی در سه بخش ۱- حدود ۱۷۵ نفر از خادمان شرکت‌کننده در مراسم، ۲- حدود ۲۷۰ نفر از مردم شرکت‌کننده در مراسم و ۳- حدود ۱۳۲ نفر از مخاطبان رسانه‌ای مراسم که این برنامه را از تلویزیون مشاهده کرده‌اند می‌باشند. برای نمونه‌گیری تصادفی خادمان بر اساس لیست موجود در مراسم، برای نمونه‌گیری مردم بر اساس حضور پرسشگر در مکان‌های تردد بعد از مراسم و برای نمونه‌گیری مخاطبان رسانه بر اساس لیست‌های موجود به شکل تصادفی و با پرسشگری تلفنی داده‌ها جمع‌آوری گردیده است.

۲-۲. ابزار تحقیق

برای جمع اطلاعات از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. پرسشنامه در سه بخش کلی شرایط زمینه‌ای پاسخگویان، سنجش متغیرهای ارزیابی شامل شاخص شناخت آیین و شاخص ارزیابی آیین می‌باشد. برای سنجش و ارزیابی مراسم آیین خطبه خوانی در این تحقیق سنجش ارزیابی با دو شاخص شناخت آیین و ارزیابی آیین خطبه خوانی انجام می‌شود.

۲-۲-۱. سنجش ارزیابی آیین خطبه خوانی

تعریف مفهومی: سنجش ارزیابی یک آیین میزان رضایت و مناسب بودن اجزای یک برنامه آیینی از دید مخاطبان مختلف می‌باشد.

تعریف عملیاتی: برای سنجش عملیاتی ارزیابی آیین خطبه خوانی این شاخص بر اساس ارزیابی محتوای مراسم، ارزیابی مدت زمان مراسم و ارزیابی عناصر محیطی مراسم انجام شده است.

ارزیابی محتوای آیین: ارزیابی محتوای آیین بر اساس برنامه‌های مراسم شامل ارزیابی محتوای خطبه، محتوای سخنرانی و ارزیابی مداحی می‌باشد.

ارزیابی مدت مراسم: بر اساس برنامه آیین شامل مدت زمان سخنرانی و مدت زمان خواندن خطبه سنجیده می‌شود. ارزیابی عناصر محیطی: شامل دکوراسیون و چیدمان، جذابیت گرفتن شمع دست خادمان، نوع اجرای مراسم شامل کیفیت صدا، نور و ... (برای مردم حاضر) و نوع پخش تلویزیونی (برای مخاطبان رسانه) می‌باشد.

این شاخص بر اساس طیف لیکرت ۵ نمره‌ای از گزینه خیلی ضعیف تا خیلی خوب سنجیده شده است.

۲-۲-۲. سنجش شناخت آیین خطبه خوانی

تعریف مفهومی

شناخت آیین: شناخت آیین به درک و شناخت یک برنامه آیینی بر اساس تجربیات قبلی شرکت در مراسم، تبلیغ و ترویج برنامه و میزان آشنایی آن از طریق سایر مردم و رسانه‌ها و عوامل مختلف می‌باشد.

تعریف عملیاتی

برای سنجش شناخت آیین از چهار معرف یا بعد شامل میزان آشنایی با آیین خطبه خوانی، میزان شناخته شدن آیین نزد مردم، میزان علاقه به شرکت در مراسم و اطلاع از تناسب برنامه آیین خطبه خوانی با شب شهادت امام رضا(ع) استفاده می‌شود.

این شاخص بر اساس طیف لیک ۵ نمره‌ای و گزینه‌های خیلی کم تا خیلی زیاد سنجیده شده است.

۳. مبانی نظری

۳-۱. آیین و مراسم آیینی

مراسم، آیین و مراسم آیینی^۱ مراسم به معنی مرسوم‌ها، آداب، آیین‌ها(فرهنگ معین)، رسم‌ها، عادت‌ها، دستورها، قاعده‌ها، قوانین و شرایط(فرهنگ دهخدا) است. مراسم جمعی، نوعی از مراسم است که عموم مردم یک جامعه، در مقیاس‌های مختلف، در ایجاد و انجام آن مشارکت دارند که دارای تعاملات اجتماعی بسیار قوی است. مراسم آیینی نوعی از مراسم است که زمان حال را به زمان اساطیری پیوند می‌دهد و یادآور موضوعی است که هر قدر کهنه باشد، باید یادآوری و تکرار شود. مراسم آیینی نوعی از مراسم معنوی است که هدف افراد شرکت کننده در آن، یادآوری و زنده نگاه داشتن نمادها است(میناتور سجادی، ۱۳۹۰). آیین به معنی سیرت، رسم، عرف، طبع و عادت(فرهنگ دهخدا) است. آیین‌ها کارهای نمادین، متعارف و مرسوم هستند که در جامعه‌های انسانی برای بهره‌گرفتن از نیروهای فراطبیعی انجام می‌شوند. رهبری و اجرای آیین‌ها می‌تواند به دست افراد خاص آن جامعه و یا افراد عادی باشد(پین، ۱۳۸۶: ۲۳). آیین‌ها مجموعه‌ای از فعالیت‌ها شامل حرکات، کلمات و اشیا هستند که در مکان‌هایی خاص و مطابق با مجموعه‌ای از توالی‌ها اجرا می‌شوند. آیین‌ها ممکن است به وسیله سنت‌های یک جامعه از جمله مذهب آن جامعه تجویز شوند. البته آیین‌ها بیشتر از اینکه به وسیله آداب و رسوم، قوانین حکومتی، انحرافات و نمادها شناخته شوند با تکرار و توسعه آن در جامعه انسانی تعریف می‌شوند(براون^۲، ۱۹۹۱: ۱۳۹).

۳-۲. مناسک و تعالیم دینی

تعالیم دینی باید به گونه‌ای به پیروان ادیان مختلف تعلیم داده شود و به اجرا درآید. وظیفه اجرایی کردن این تعالیم بر عهده مراسم خاصی است که از آن‌ها به عنوان مراسم آیینی یاد می‌شود و در اسلام، آنها را سنن، شعائر و مناسک می‌نامیم. دورکیم می‌گوید پس از آنکه جامعه از حالت بی‌نظمی و آشوب به حالت نظم درآید، در جامعه طبقه‌بندی، رده‌بندی و شخصیت‌سازی شکل می‌گیرد و افراد از هم جدا می‌شوند و میانشان تقسیم کار اجتماعی ایجاد می‌شود. این حالت نظم است ولی در مراسم‌ها این نظم موجود زیر سؤال می‌رود و شخصیت و طبقه افراد باهم آمیزش پیدا می‌کند و یک نوع یکدستی و یکپارچگی ایجاد می‌شود که اصل تکرار در آن باشد؛ یعنی در

1. Ritual Ceremony
2. Brown

سنت و رسوم همیشه باید از یک تکرار حرکت کنیم و اگر این تکرار نباشد، معنا از بین می‌رود (فکوهی، ۱۳۸۹). می‌توان مراسم آیینی را نوع خاصی از گفتار و اعمال منظم دانست که از آموزه‌های دینی و ماورایی سرچشمه گرفته و یا برای بیان احساسات دینی و مذهبی به کار گرفته می‌شود و به دلیل قدمت زیادی که دارند در بیشتر موارد با سنت و تاریخ مردمان یک منطقه پیوند خورده‌اند و جزئی از فرهنگ روزانه و انکارناپذیر مردم شده‌اند (عابدی، ۱۳۸۵). در حقیقت نقش اصلی آیین‌ها این است که به عنوان واقعه‌ای تکرارپذیر و برخوردار از ماهیتی نمادین، در ایام خاص، منظری ویژه، غنی و متنوع ایجاد می‌نماید (علی‌الحسابی و پای‌کن، ۱۳۹۲: ۱۲).

مناسک دینی^۱ نیز به عنوان شکلی از مراسم‌های آیینی به مجموعه‌ای از آداب، رسوم و شیوه عمل‌هایی مشخص و نسبتاً قانون‌مند با جهت‌گیری دینی و قدسی و با نتیجه محتمل تقویت باور دینی فرد عامل اشاره می‌کند. مناسک دینی دارای منشا شریعتی است و در متن دین حضور دارد و تاسیس، تعریف و تبیین چگونگی آن‌ها و جزئیات برگزاری آن‌ها در نصوص و متون اصیل دینی (مثلاً در نمونه اسلام: قرآن، سنت و حدیث) تصریح و تشریح شده است. در نتیجه، تعریف شرایط و اشکال آن‌ها نسبتاً ثابت است و باید مناسک دینی را به عنوان بخشی چشم‌گیر از شریعت دینی قلمداد کرد که نمود آن در فقه دین است (مظاهری، ۱۳۹۰: ۲۷۰). مهم‌ترین مناسک مذهبی برای هر جامعه، لزوماً در کل تاریخ حیات مذهبی مومنان یکسان نمی‌مانند، بلکه متغیر هستند. از نظر دورکیم، مهم‌ترین مناسک و برترین آن‌ها، مناسکی است که طی آن، اجتماع احساس حادثی از خویشتن به دست آورد (دورکیم، ۱۳۸۳: ۴۰۴) این احساس به طور نمادین، در شخصیتی متبلور می‌شود که نماد آن مناسک است. این احساس، امری عقلانی نیست، بلکه امری عاطفی و ایمانی است و از خلال مناسک ایجاد می‌شود و تداوم می‌یابد.

۳-۳. مراسم آیینی و کارکردهای آن

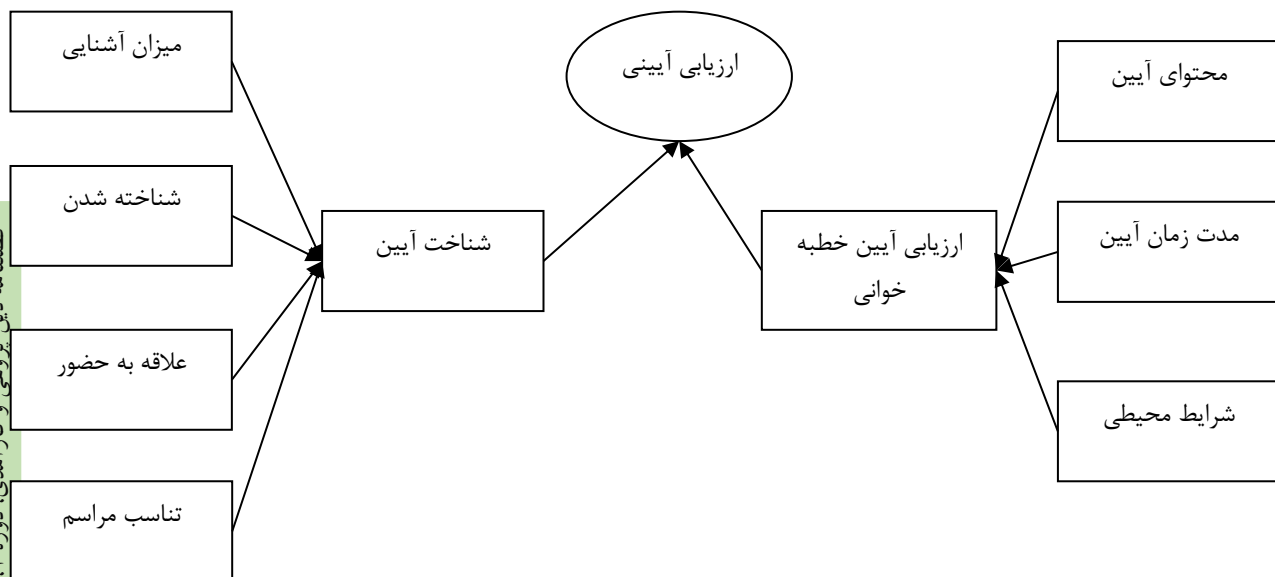
از کارکردهای مراسم آیینی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- گردهم‌آوردن مردم در فواصل زمانی منظم و حفظ خطوط ارتباط و همکاری آنها، یکی از مهم‌ترین کارکردهای مراسم آیینی به حساب می‌آید که از طریق یکپارچه‌سازی جامعه، باعث اعتبار بخشیدن به وضع موجود و در نهایت، ثبات اجتماعی در سطح جامعه می‌شود. ۲- فراهم آوردن زمینه تقویت و تایید دوباره پایبندی جامعه به یک رشته ارزش‌ها و باورداشت‌های خاص که ممکن است فراموش یا کم‌رنگ شده باشند. ۳- ارائه حمایت‌های روانی و کاهش اضطراب، ترس و دلهره در میان اعضای جامعه. ۴- کاهش کشمکش‌های اجتماعی در بین اعضای جامعه. ۵- تحکیم نظارت اجتماعی از طریق نهادهای مدنی و سازمان‌ها و تشکل‌های غیر دولتی و گروه‌های نخبگان و آگاهان. ۶- انتقال غیرمستقیم ارزش‌ها و آداب و رسوم از نسلی به نسل دیگر در جریان برگزاری مراسم. ۷- یکی

دیگر از کارکردهای بسیار مهم مراسم آیینی، ایجاد تعادل اخلاقی در سطح جامعه است. به طوری که مشاهده شده است در بعضی از دوره‌ها، بنا به مقتضیات زمانی و شرایط سیاسی، اجتماعی و حتی بحران‌های اقتصادی حاکم بر جوامع، آن دسته از مراسم‌های آیینی که نقش محرک، خنثی‌سازی و یا تعدیل‌کننده را در آن بحران بازی می‌کرده‌اند، بیشتر مورد توجه قرار گرفته و با شور و هیجان و گستره عمل بیشتری برگزار می‌شده‌اند و حتی گاهی منشا و محرک دگرگونی‌ها و انقلاب‌های اجتماعی نیز شده‌اند که نمونه بارز آن را می‌توان در نقش عزاداری ماه‌های محرم و صفر در به ثمر رساندن انقلاب اسلامی ایران و رفع کمبودهای ناشی از شرایط انقلاب، مشاهده نمود.

۴. مدل نظری

بر اساس مباحث نظری و پیشینه‌های تجربی و متناسب با اهداف تحقیق می‌توان مدل زیر را به عنوان مدل ارزیابی آیینی در نظر گرفت.

نمودار ۱: مدل نظری ارزیابی آیینی

۴-۱. فرضیات تحقیق

فرضیات تحقیق بر اساس استخراج شاخص‌های اصلی تحقیق و رابطه بین شاخص‌ها تدوین گردیده است.

جدول ۱: بررسی فرضیه‌های تحقیق

نوع آزمون	سطح سنجش	متغیر مستقل	متغیر وابسته	فرضیه
رگرسیون	فاصله‌ای	ارزیابی آیین خطبه خوانی	شناخت آیین	تاثیر همزمان ابعاد ارزیابی آیین خطبه خوانی مدل پیش‌بینی‌کننده شاخص شناخت آیین در بین خادمان می‌باشد.
رگرسیون	فاصله‌ای	شناخت آیین	ارزیابی آیین خطبه خوانی	تاثیر همزمان ابعاد شناخت آیین مدل پیش‌بینی‌کننده شاخص ارزیابی آیین خطبه خوانی در بین خادمان می‌باشد.
رگرسیون	فاصله‌ای	ارزیابی آیین خطبه خوانی	شناخت آیین	تاثیر همزمان ابعاد ارزیابی آیین خطبه خوانی مدل پیش‌بینی‌کننده شاخص شناخت آیین در بین مشاهده کنندگان می‌باشد.
رگرسیون	فاصله‌ای	شناخت آیین	ارزیابی آیین خطبه خوانی	تاثیر همزمان ابعاد شناخت آیین خطبه خوانی مدل پیش‌بینی‌کننده شاخص ارزیابی آیین در بین مشاهده‌کنندگان می‌باشد.
رگرسیون	فاصله‌ای	ارزیابی آیین خطبه خوانی	شناخت آیین	تاثیر همزمان ابعاد ارزیابی آیین خطبه خوانی مدل پیش‌بینی‌کننده شاخص شناخت آیین در بین مخاطبان رسانه می‌باشد.
رگرسیون	فاصله‌ای	شناخت آیین	ارزیابی آیین خطبه خوانی	تاثیر همزمان ابعاد شاخص شناخت آیین خطبه خوانی مدل پیش‌بینی‌کننده شاخص ارزیابی آیین در بین مخاطبان رسانه می‌باشد.

۵. پایایی^۱

پایایی سازه‌ها از طریق آلفای کرانباخ گویه‌های هر سازه در جدول بررسی شده است.

جدول ۲: آلفای کل شاخص‌های تحقیق

گروه	نام شاخص	آلفای کل	تعداد معرف
خدامان	شناخت آیین	۰.۷۹۶	۴
	ارزیابی آیین خطبه‌خوانی	۰.۷۴۰	۶
مردم	شناخت آیین	۰.۷۳۵	۴
	ارزیابی آیین خطبه‌خوانی	۰.۷۵۲	۸
مخاطبان	شناخت آیین	۰.۷۰۱	۴
	ارزیابی آیین خطبه‌خوانی	۰.۸۹۵	۸

۶. روایی^۲

برای افزایش ضریب روایی محتوا از طریق بررسی و انطباق گویه‌های مورد بررسی با تعاریف و پیشینه‌های مرتبط در مرحله اول و همچنین بررسی گویه‌ها توسط ناظران علمی انجام شده است.

۶-۱. یافته‌های استنباطی

۶-۱-۱. یافته‌های استنباطی مشارکت‌کنندگان در مراسم آیینی (خدامان حرم مطهر رضوی)
فرضیه: تاثیر همزمان ابعاد ارزیابی آیین خطبه‌خوانی مدل پیش‌بینی‌کننده شاخص شناخت آیین می‌باشد.

جدول ۳: گام نهایی رگرسیون چندگانه تاثیر ابعاد ارزیابی آیین بر شاخص شناخت آیین با روش گام به گام

آماره‌های آزمون رگرسیون				
معناداری	تحلیل واریانس	ضریب تعیین شده	ضریب تعیین R (ضریب همبستگی)	
۰.۰۰	۵۰.۲۱	۰.۵۶۲	۰.۵۷۳	۰.۷۵۷
رگرسیون گام به گام در مرحله نهایی	B	ضریب بتا	مقدار t	سطح معنی داری متغیرها
مقدار ثابت	۰.۷۴۲	-	۳.۰۰۶	۰.۰۰
سطح کیفی مراسم مداحی	۰.۲۸۰	۰.۴۱۵	۷.۰۰۱	۰.۰۰
محتوای سخنرانی	۰.۲۷۵	۰.۳۱۹	۵.۰۸۰	۰.۰۰
دکوراسیون و چیدمان مراسم	۰.۱۲۱	۰.۱۶۱	۲.۸۱۲	۰.۰۰۰۶
محتوای خطبه خوانی	۰.۱۳۳	۰.۱۵۸	۲.۵۸۱	۰.۰۰۰۱

1. Reliability
2. Validity

در جدول ۳ گام نهایی مدل رگرسیون تاثیر ابعاد شاخص ارزیابی آیین بر شاخص شناخت آیین نشان می‌دهد که بهترین مدل تبیین‌کننده شناخت آیین توسط شاخص ارزیابی آیین در گروه مشارکت‌کنندگان در مراسم آیینی شامل تاثیر همزمان ابعاد سطح کیفی مراسم مداحی، محتوای سخنرانی، دکوراسیون و چیدمان و محتوای خطبه خوانی می‌شود.

فرضیه: تاثیر همزمان ابعاد شناخت آیین مدل پیش‌بینی‌کننده شاخص ارزیابی آیین خطبه خوانی می‌باشد.

جدول ۴: گام نهایی رگرسیون چندگانه تاثیر ابعاد شناخت آیین بر شاخص ارزیابی آیین با روش گام به گام

آماره‌های آزمون رگرسیون				
معناداری	تحلیل واریانس	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	R (ضریب همبستگی)
۰.۰۰	۱۲۹.۲۵۴	۰.۷۸۷	۰.۷۹۳	۰.۸۹
رگرسیون گام به گام در مرحله نهایی				
B	ضریب بتا	مقدار t	سطح معنی داری	متغیرها
۱.۲۹۸	-	۱.۴۹	۰.۰۰	مقدار ثابت
۰.۱۵۸	۰.۳۰۳	۶.۱۹۴	۰.۰۰	شور و حال معنوی مراسم
۰.۲۰۷	۰.۳۹۸	۸.۹۲	۰.۰۰	آشنایی با آیین خطبه خوانی
۰.۱۳۶	۰.۲۶۹	۶.۲۹۹	۰.۰۰	شناخته شدن بین مردم
۰.۱۴۰	۰.۲۵۹	۵.۶۳	۰.۰۰	تناسب مراسم با شب شهادت

در جدول ۴ گام نهایی مدل رگرسیون تاثیر ابعاد شاخص شناخت آیین بر شاخص ارزیابی آیین خطبه خوانی نشان می‌دهد که بهترین مدل تبیین‌کننده ارزیابی آیین توسط شاخص شناخت آیین در گروه مشارکت‌کنندگان در مراسم آیینی شامل تاثیر همزمان ابعاد شور و حال معنوی مراسم، آشنایی با آیین خطبه خوانی، شناخته شدن بین مردم و تناسب مراسم با شب شهادت می‌شود.

۲-۶. یافته‌های استنباطی مشاهده‌کنندگان حاضر در آیین (مردم حاضر در حرم مطهر رضوی)

فرضیه: تاثیر همزمان ابعاد ارزیابی آیین خطبه خوانی مدل پیش‌بینی‌کننده شاخص شناخت آیین می‌باشد.

جدول ۵: گام نهایی رگرسیون چندگانه تاثیر ابعاد ارزیابی آیین بر شاخص شناخت آیین با روش گام به گام

آماره های آزمون رگرسیون				
معناداری	تحلیل واریانس	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	R (ضریب همبستگی)
۰.۰۰	۲۱.۵۲۴	۰.۳۰۳	۰.۳۱۸	۰.۵۶۴
آماره های آزمون رگرسیون				
رگرسیون گام به گام در مرحله نهایی	B	ضریب بتا	مقدار t	سطح معنی داری متغیرها
مقدار ثابت	۲.۵۴۴	-	۱۱.۵۸	۰.۰۰
محتوای سخنرانی	۰.۱۹۳	۰.۴۱۱	۶.۳۱	۰.۰۰
مداحی و نوحه سرایی	۰.۱۵۹	۰.۲۵۹	۴.۵۶	۰.۰۰
جذابیت گرفتن شمع دست خادمان	۰.۱۳۴	۰.۲۱۲	۳.۷۷	۰.۰۰
مدت زمان سخنرانی	۰.۱۰۲	۰.۲۱۴	۳.۲۹	۰.۰۰۱
مدت زمان خواندن خطبه	۰.۰۶۳	۰.۱۱۷	۲.۰۱	۰.۰۴۶

در جدول ۵ گام نهایی مدل رگرسیون تاثیر ابعاد شاخص ارزیابی آیین بر شاخص شناخت آیین نشان می دهد که بهترین مدل تبیین کننده شناخت آیین توسط شاخص ارزیابی آیین در گروه مشاهده کنندگان در مراسم آیینی شامل تاثیر همزمان محتوای سخنرانی، مداحی و نوحه سرایی، جذابیت گرفتن شمع، مدت زمان سخنرانی و مدت زمان خواندن خطبه می شود.

جدول ۶: گام نهایی رگرسیون چندگانه تاثیر ابعاد شناخت آیین بر شاخص ارزیابی آیین با روش گام به گام

آماره های آزمون رگرسیون				
معناداری	تحلیل واریانس	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	R (ضریب همبستگی)
۰.۰۰	۶۰.۰۴۵	۰.۵	۰.۵۰۹	۰.۷۱۳
آماره های آزمون رگرسیون				
رگرسیون گام به گام در مرحله نهایی	B	ضریب بتا	مقدار t	سطح معنی داری متغیرها

مقدار ثابت	۱.۶۳	-	۸.۳۹	۰.۰۰
میزان شناخته شدن آیین بین مردم	۰.۲۱۰	۰.۴۲۷	۸.۵۴	۰.۰۰
میزان آشنایی با آیین خطبه خوانی	۰.۱۵۳	۰.۲۸۰	۵.۵۰۷	۰.۰۰
تناسب با شب شهادت	۰.۱۱۸	۰.۲۰۲	۴.۱۶۲	۰.۰۰
علاقه به شرکت در آیین خطبه خوانی	۰.۱۰۴	۰.۱۶۴	۳.۵۰۱	۰.۰۰۱

فرضیه: تاثیر همزمان ابعاد شناخت آیین خطبه خوانی مدل پیش بینی کننده شاخص ارزیابی آیین می باشد.

در جدول ۶ گام نهایی مدل رگرسیون تاثیر ابعاد شاخص شناخت آیین بر شاخص ارزیابی آیین خطبه خوانی نشان می دهد که بهترین مدل تبیین کننده ارزیابی آیین توسط شاخص شناخت آیین در گروه مشاهده کنندگان در مراسم آیینی شامل تاثیر همزمان میزان شناخته شدن آیین بین مردم، میزان آشنایی با آیین خطبه خوانی، تناسب مراسم با شب شهادت و علاقه به شرکت در آیین خطبه خوانی می شود.

۶-۳- یافته های استنباطی مخاطبان رسانه مراسم آیینی (مخاطبان تلویزیونی)

فرضیه: تاثیر همزمان ابعاد ارزیابی آیین خطبه خوانی مدل پیش بینی کننده شاخص شناخت آیین می باشد.

جدول ۷- گام نهایی رگرسیون چندگانه تاثیر متغیرهای ارزیابی آیین بر شاخص شناخت آیین با روش گام به گام

آماره های آزمون رگرسیون				
معناداری	تحلیل واریانس	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	R (ضریب همبستگی)
۰.۰۰	۱۵.۶۲۴	۰.۲۸۹	۰.۳۰۹	۰.۵۵۶
رگرسیون گام به گام در مرحله نهایی				
B	ضریب بتا	مقدار t	سطح معنی داری متغیرها	
مقدار ثابت	۱.۹۵	-	۵.۷۲	۰.۰۰
جذابیت گرفتن شمع	۰.۲۶۷	۰.۳۴۵	۴.۲۱۱	۰.۰۰
محتوای سخنرانی	۰.۱۹۳	۰.۳۱۳	۳.۸۳۶	۰.۰۰
محتوای خطبه	۰.۰۹۵	۰.۲۲۰	۲.۷۰۳	۰.۰۰۸

در جدول ۷ گام نهایی مدل رگرسیون تاثیر ابعاد شاخص ارزیابی آیین بر شاخص شناخت آیین نشان می دهد که بهترین مدل تبیین کننده شناخت آیین توسط شاخص ارزیابی آیین در گروه مخاطبان رسانه در مراسم آیینی شامل تاثیر همزمان جذابیت گرفتن شمع، محتوای سخنرانی و محتوای خطبه می شود.

فرضیه: تاثیر همزمان ابعاد شاخص شناخت آیین خطبه خوانی مدل پیش بینی کننده شاخص ارزیابی آیین می باشد.

جدول ۸: گام نهایی رگرسیون چندگانه تاثیر متغیرهای شناخت آیین بر شاخص ارزیابی آیین با روش گام به گام

آماره های آزمون رگرسیون				
معناداری	تحلیل واریانس	ضریب تعیین شده	ضریب تعیین	R (ضریب همبستگی)
۰.۰۰	۶۴.۵۰۹	۰.۶۳۸	۰.۶۴۸	۰.۸۰۵
رگرسیون گام به گام در مرحله نهایی				
B	ضریب بتا	مقدار t	سطح معنی داری	متغیرها
۱.۵۰۲	-	۷.۱۹۲	۰.۰۰	مقدار ثابت
۰.۲۶۴	۰.۵۵۱	۸.۵	۰.۰۰	شناخته شدن بین مردم
۰.۱۸۲	۰.۲۹۱	۴.۹۴۷	۰.۰۰	تناسب مراسم با شب شهادت
۰.۱۶۵	۰.۲۹۵	۴.۴۸۸	۰.۰۰	علاقه به شرکت در آیین خطبه خوانی

در جدول ۸ گام نهایی مدل رگرسیون تاثیر ابعاد شاخص شناخت آیین بر شاخص ارزیابی آیین خطبه خوانی نشان می دهد که بهترین مدل تبیین کننده ارزیابی آیین توسط شاخص شناخت آیین در گروه مخاطبان رسانه در مراسم آیینی شامل تاثیر همزمان شناخته شدن بین مردم، تناسب مراسم با شب شهادت و علاقه به شرکت در آیین خطبه خوانی می شود.

نتیجه گیری

تحقیق حاضر با هدف ابزارسازی جهت سنجش و ارزیابی مراسم های آیینی و تدوین مدل های بومی انجام شده است. با توجه به اینکه تحقیقات و مباحث متعددی در حوزه نظریات و مدل های آیینی وجود داشته است با استفاده از روش ها و آزمون های استنباطی و آمار توصیفی و تفسیر نتایج تلاش شد تا مدل ها و پدیده هایی قابل سنجش برای ارزیابی یک مراسم آیینی معرفی شود. به این ترتیب در بخش نتیجه گیری با استفاده از نتایج توصیفی و استنباطی نتایج تفسیری هر بخش به صورت تفکیکی ارائه می گردد.

الف) نتیجه‌گیری بخش مشارکت‌کنندگان (خادمان حرم رضوی): یکی از گروه‌های که نظرات آنها در مورد مراسم خطبه‌خوانی شب شهادت امام رضا (ع) دریافت شد خادمان شرکت‌کننده در مراسم بودند. چون این گروه بیشترین ارتباط را با مراسم داشته و از نزدیک و به شکل مستقیم شاهد مراسم بوده و خود آنها نیز بخشی از این مراسم معنوی می‌باشند. بر اساس نظر پاسخگویان شاخص شناخت آیین در حد بالایی می‌باشد. مهم‌ترین معرف شناخت از نظر خادمان تناسب مراسم با شب شهادت و میزان آشنایی با آیین خطبه‌خوانی است. با توجه به اینکه پاسخگویان این بخش مشارکت‌کنندگان مراسم هستند و اکثر آنها در سالهای قبل نیز در مراسم حضور داشته‌اند شناخت آنها بر مبنای تناسب برنامه با شب شهادت به عنوان مهم‌ترین بعد شناختی آنها نشان می‌دهد که کنشگران تجربیات شناختی خود را در ارتباط با آیین خطبه‌خوانی و معنای شناختی آن یعنی شب شهادت امام رضا (ع) به عنوان مهم‌ترین عامل شناخت این مراسم در نظر گرفته‌اند. همچنین میزان آشنایی بالای آنها از مراسم خطبه‌خوانی نیز با توجه به حضور مستقیم در مراسم به ارزیابی بهتر مراسم کمک می‌کند اما در عین حال با توجه به شاخص‌های یکنواختی می‌توان گفت که مشارکت‌کنندگان یک مراسم آیینی اگرچه شناخت بالایی نسبت به آن مراسم دارند اما به دلیل حضور مکرر در مراسم ممکن است برخی از مشکلاتی که در نگاه بینندگان جدید به راحتی به چشم می‌آید را در نظر نگیرند. مشکلی که از این جهت مراسم‌های آیینی را تهدید می‌کند را می‌توان با شاخص یکنواختی تعریف کرد و برای سایر تحقیقات مورد توجه قرار داد. ارزیابی خادمان از آیین خطبه‌خوانی به عنوان گروه مشارکت‌کننده این مراسم در تمام ابعاد نیز بالا بوده است و سه بعد محتوای سخنرانی، دکوراسیون و چیدمان و محتوای خطبه بیشترین نمره ارزیابی را دریافت کرده‌اند. ابعاد محتوایی بیشتر نظر مشارکت‌کنندگان را جلب کرده است و این مساله نیز نشان‌دهنده درک هویتی بیشتر خادمان به عنوان گروه اصلی مشارکت‌کننده در مراسم است یعنی خادمان به درک معنای مراسم اهمیت زیادی می‌دهند چون خود را بخشی از این مراسم می‌دانند و بی‌معنایی و محتوایی مراسم باعث تضعیف جنبه‌های مشارکتی آنها می‌گردد. به این ترتیب راهبرد این بخش معناشناسی و محتواشناسی آیینی نام می‌گیرد. در عین حال که توجه آنها به دکوراسیون و چیدمان مراسم با وجود مشارکت مستقیم آنها در مراسم نشان‌دهنده اهمیت جذابیتهای بصری و تاثیر آن در معناشناسی مخاطب می‌باشد. معادله رگرسیون ابعاد ارزیابی برای شناخت در بین خادمان شامل تاثیر همزمان ابعاد سطح کیفی مراسم مداحی، محتوای سخنرانی، دکوراسیون و چیدمان و محتوای خطبه‌خوانی می‌شود که یافته‌های قبلی یعنی توجه همزمان به معناشناسی و محتوای آیینی را تایید می‌کند. مدل حاضر را می‌توان مدل کیفیت محتوایی و جذابیت محیطی به عنوان مدل نهایی ارزیابی نامید. در کنار آن معادله رگرسیون ابعاد شناخت بر ارزیابی نیز شامل تاثیر همزمان ابعاد شور و حال معنوی مراسم، آشنایی با آیین خطبه‌خوانی، شناخته شدن بین مردم و تناسب مراسم با

شب شهادت می‌شود. یعنی مدل نهایی شناختی برای تبیین ارزیابی شامل تمام ابعاد شناخت آیین می‌شود و می‌توان آن را مدل تفسیری شناختی آیین نامید.

ب) نتیجه‌گیری مشاهده‌کنندگان (مردم حاضر در حرم مطهر رضوی): با توجه به اینکه مراسم آیین خطبه‌خوانی شب شهادت امام رضا(ع) ویژه خدام آستان قدس رضوی می‌باشد اما برخی از زائران و مجاوران علاقه‌مند در شب شهادت در صحن‌های حرم مطهر رضوی حاضر می‌شوند تا بتوانند این مراسم را در صورت امکان از نزدیک یا از طریق نمایشگرهای موجود در حرم مطهر مشاهده کنند. به این ترتیب به منظور دریافت نظر این گروه در شب شهادت امام رضا(ع) از مردم حاضر در حرم مطهر که مراسم را مشاهده کرده‌اند نظرسنجی انجام شده است و نظرات آنها در مورد چگونگی اجرای این مراسم دریافت شده است. شاخص کلی شناخت آیین نزد مشاهده‌کنندگان یعنی مردمی که در حرم مطهر رضوی مراسم را مشاهده کرده‌اند بالاست. مهم‌ترین ابعاد شناخت آیین از دید مشاهده‌کنندگان علاقه به حضور در مراسم و تناسب مراسم با شب شهادت می‌باشد. علاقه حضور در آیین خطبه‌خوانی به عنوان مهمترین بعد شناختی از دید مشاهده‌کنندگان نیز نشان دهنده عمیق و ریشه‌دار بودن آیین خطبه‌خوانی می‌باشد چون با وجودی که این مراسم با حضور اکثر مردم برگزار نمی‌شود اما علاقه حضور به عنوان یک ابزار مهم شناختی استفاده می‌گردد و مشاهده‌کنندگان این مراسم توانسته‌اند ارتباط معنوی را که در بخش نظری به عنوان یک ویژگی مراسم‌های مذهبی آیینی بیان شد را به خوبی در این شاخص بیان کنند. با توجه به اینکه بعد تناسب برنامه با شب شهادت در نزد مردم بسیار مهم است می‌توان پدیده تعمیم آیینی را به عنوان پدیده اصلی این بخش مطرح کرد. پدیده‌ای که به ترویج و گسترش این آیین در بین مردم کمک زیادی می‌کند به این معنا که مخاطبان بین بخش‌های مرتبط با آیین یعنی حرم مطهر رضوی، آیین خطبه‌خوانی و مناسبت آیین ارتباط بهتر و موثرتری برقرار می‌کنند. شاخص کلی ارزیابی آیین خطبه‌خوانی توسط مردم بالا می‌باشد. مهم‌ترین ابعاد ارزیابی از نظر مردم جذابیت گرفتن شمع و بعد از آن با اختلاف دکوراسیون و چیدمان و مداحی و نوحه سرایی است. این ابعاد مهمترین عوامل توجه مشاهده‌کنندگان در یک مراسم آیینی می‌باشد. جذابیت مراسم شمع گردانی در نزد مردم را می‌توان مهمترین جذابیت رفتاری آیینی نامید یعنی بخشی از رفتار مشارکت‌کنندگان که بیشترین تاثیر را در مخاطب می‌گذارد. توجه به دکوراسیون و چیدمان نیز توجه مشاهده‌کنندگان به عناصر محیطی آیین است که در صورتی که به خوبی طراحی شده باشند بهترین راه انتقال معانی و مفاهیم دینی به مخاطب می‌باشند. در عین حال مداحی و نوحه خوانی نیز به دلیل ایجاد شور و حال معنوی به عنوان نیاز آیینی شناسایی شده‌اند.

مدل رگرسیون ابعاد شاخص ارزیابی بر شناخت شامل تاثیر همزمان محتوای سخنرانی، مداحی و نحوه سرایی، جذابیت گرفتن شمع، مدت زمان سخنرانی و مدت زمان خواندن خطبه می‌شود. در نتیجه مدل نهایی ابعاد ارزیابی را می‌توان مدل جذابیت رفتاری، محتواشناسی و معنویت‌گرایی آیینی در نظر گرفت. مدل رگرسیونی ابعاد شناخت بر ارزیابی آیین نیز شامل تاثیر همزمان میزان شناخته شدن آیین بین مردم، میزان آشنایی با آیین خطبه خوانی، تناسب مراسم با شب شهادت و علاقه به شرکت در آیین خطبه‌خوانی می‌شود. یعنی شاخص شناخت آیین به طور کامل مدل تبیین‌کننده مناسبی برای ارزیابی آیینی می‌باشد که همانند بخش خادمان می‌توان آن را مدل تفسیری شناختی آیین نامید.

ج) نتایج بخش مخاطبان رسانه (مخاطبان تلویزیونی): به منظور بررسی چگونگی پخش مراسم خطبه‌خوانی شب شهادت امام رضا(ع) از تلویزیون و اینکه این مراسم چگونه می‌تواند تاثیرگذاری بهتری به خصوص در پخش تلویزیونی داشته باشد اقدام به دریافت نظرات مخاطبان تلویزیونی شد. جامعه آماری این بخش مخاطبانی بودند که این برنامه را امسال مشاهده کرده و به صورت تصادفی تماس تلفنی برقرار شد و از کسانی که این برنامه را دیده بودند نظر آنها دریافت گردید. شاخص کلی شناخت آیین نزد مخاطبان رسانه‌ای آیین خطبه‌خوانی نمره بالایی بدست آورده است. تناسب مراسم با شب شهادت امام رضا(ع) و علاقه به شرکت در آیین دو بعد شناختی هستند که نمره بالاتری بدست آورده‌اند. بعد تناسب مراسم با شب شهادت نشان‌دهنده جنبه تحلیلی تجربی شناخت است و اهمیت آن از دید مخاطبان تلویزیونی یعنی مخاطب یک شناخت تفسیری از این مراسم به دست آورده که برقراری ارتباط مراسم با شب شهادت به عنوان بهترین عامل ارتباطی برای سوگواری در شب شهادت را انتخاب کرده است. علاقه به شرکت به عنوان یک مخاطب البته نشان‌دهنده این است که هنوز اثرگذاری رسانه‌ای این مراسم نتوانسته جای حضور مستقیم مخاطب را برای شرکت و مشاهده مستقیم مراسم بگیرد و به این ترتیب اثربخشی رسانه‌ای آیینی را هبرد انتخابی دیگر می‌باشد. شاخص کلی ارزیابی آیین نیز توسط مخاطبان رسانه بالا بوده است و بالاترین نمرات ارزیابی شامل جذابیت گرفتن شمع، پخش تلویزیونی و محتوای سخنرانی است. توجه مخاطبان به محتوای سخنرانی و نمره بالا نشان‌دهنده مدل مناسب سخنرانی برای اینگونه مراسم‌های آیینی است یعنی رعایت قواعد سخنرانی در یک آیین که می‌تواند نظر مخاطب تلویزیونی را جلب نماید. به این ترتیب پدیده محتواشناسی آیینی برای سخنرانی نیز به عنوان یک پدیده اثرگذار علاوه بر مشارکت‌کنندگان برای مخاطبان تلویزیونی نیز شناسایی می‌گردد.

تحلیل رگرسیون مدل رگرسیونی تاثیر ابعاد شاخص ارزیابی برای تبیین شاخص شناخت بهترین مدل شامل تاثیر همزمان جذابیت گرفتن شمع، محتوای سخنرانی و محتوای خطبه می‌شود. برای مخاطبان تلویزیونی بهترین مدل ارزیابی آیین مدل جذابیت رفتاری و محتوایشناسی می‌باشد که می‌تواند به دلیل تسلط مخاطب بر تمام ابعاد برنامه این توقع را در وی ایجاد کند که برنامه‌ای جذاب و در عین حال با محتوا را مشاهده کند. همچنین بهترین مدل تبیین ابعاد شناخت بر شاخص ارزیابی شامل تاثیر همزمان شناخته شدن بین مردم، تناسب مراسم با شب شهادت و علاقه به شرکت در آیین خطبه‌خوانی می‌شود. در این مدل برخلاف مدل‌های قبلی رگرسیونی مربوط به شاخص شناخت بعد میزان آشنایی حذف شده است یعنی تبیین کنندگی بعد میزان آشنایی برای ارزیابی آیین خطبه‌خوانی توسط مخاطب تلویزیونی به دلیل ارتباط جامع‌تر وی با مراسم کمتر مورد نیاز می‌باشد که نشان‌دهنده اهمیت و تاثیر رسانه برای ارتباط مخاطب با یک مراسم آیینی می‌باشد.

جمع‌بندی نتیجه‌گیری و ارائه مدل‌ها

بعد از تفسیر نتایج توصیفی و استنباطی در بخش نتیجه‌گیری به طور خلاصه می‌توان گفت:

پدیده‌ها و مدل‌هایی که از این تحقیق بدست آمده است شامل

پدیده یکنواختی به دلیل مشارکت زیاد مشارکت‌کنندگان در مراسم که باعث ایجاد یکنواختی در اجرای مراسم آیینی شده و جذابیت و شور و حال مراسم کم می‌شود.

محتوایشناسی و معناشناسی به دلیل اهمیت درک هویت خود به عنوان یک مشاهده‌کننده یا مشارکت‌کننده آیین که باعث می‌شود کنشگران حاضر در مراسم اهمیت بیشتری به درک محتوا و معنای منتقل شده داشته باشند.

تعمیم دهی آیینی توسط مشاهده‌کنندگان برای ارتباط معنوی و محتوایی بیشتر با مراسم از طریق ایجاد تناسب بین مراسم آیینی و مناسبت اجرای آن

جذابیت رفتاری آیینی مثل شمع‌گردانی برای مشاهده‌کنندگان و مخاطبان رسانه‌ای که توجه مخاطبان به بخش‌های رفتاری در یک مراسم آیینی باعث تقویت بعد مناسکی آیین شده و اثر بخشی معنوی آن را نیز می‌تواند بیشتر نماید.

اثر بخشی رسانه‌ای آیینی برای افزایش جذابیت نزد مخاطبان رسانه با استفاده از تکنیک‌های نورپردازی و فیلم - برداری و مجری‌گری مناسب برای اثربخشی بیشتر بر مخاطبان و مدل کیفیت محتوایی و جذابیت محیطی که بیشتر توسط مشارکت‌کنندگان به طور همزمان به عنصر محتوا و جذابیت توجه می‌کند.

مدل جذابیت رفتاری، محتواشناسی و معنویت‌گرایی آیینی برای مشاهده‌کنندگان (مردم) آیین

مدل تفسیری شناختی ناشی از شناخت مناسب آیین در دو گروه مشاهده‌کننده و مخاطبان رسانه را شامل می‌شود.

منابع

- پین، مایکل (۱۳۸۶)، فرهنگ اندیشه انتقادی، از روشنگری تا پسامدرنیته، تهران: پیام یزدانجو.
- خوش دست علیرضا، منصفی پراپری دانیال (۱۳۹۵)، بررسی نقش مراسم آیینی در هویت بخشی به فضای شهری (نمونه موردی عزاداری)، همایش ملی فرهنگ گردشگری و هویت شهری،
- دوانی فزونه، فشارکی محمد، خراسانی محبوبه (۱۳۹۵)، تحلیل بازتاب مراسم آیینی نوروز عام و خاص در هفت گنبد نظامی، فنون ادبی، دوره ۸، شماره ۴ (پیاپی ۱۷): ۵۱-۶۸
- دورکیم، امیل (۱۳۸۳)، صور بنیانی حیات دینی، ترجمه باقر پرهام، تهران: نشر مرکز
- شامحمدی رستم، پاسالاری بهجانی فاطمه (۱۳۹۴)، مناسک دینی از دیدگاه کلیفورد گیرتز (با تأکید بر کارکرد آن ها)، پژوهشنامه ادیان، دوره ۹، شماره ۱۸: ۷۱-۴۹
- عابدی، حمید (۱۳۸۵)، رسوم آیینی و ارزش های اخلاقی. مجله حدیث زندگی، شماره ۲۹: ۲۶
- علی الحسابی، مهران و پای کن، عصمت (۱۳۹۲)، تدوین چارچوب های مفهومی تعامل شهر و آیین های جمعی و بررسی مصداق آن در آیین های عاشورایی، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، (۱۲)
- فکوهی، ناصر (۱۳۸۹)، جشن، نظم و بی نظمی. روزنامه همشهری، ۲۸ اسفند ۱۳۸۹. قابل دسترس در: / <http://www.hamshahrionline.irprint->
- کاملی هدا، غفوری عطیه، قربانی کلخواجه میترا (۱۳۹۴)، مراسم آیینی و گفتمان آن با فضای شهری در هند، فصلنامه نظر، دوره ۳، شماره ۱۰: ۴۴-۳۵
- کرمی پور الله کرم، صالحی اردکانی مصطفی (۱۳۹۴)، تحلیل و بررسی ماهیت و کارکرد آیین از دیدگاه ویکتور ترنر، فصلنامه پژوهش های ادیبانی، مقاله ۴، دوره ۳، شماره ۵: ۹۸-۷۹
- کیوی، ریمون؛ لوک وان کامپنهود (۱۳۸۴)، روش تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه عبدالحسین نیک گهر، تهران: توتیا
- محمدپور احمد، شاهی زاده رامین (۱۳۹۰)، مطالعه مردم شناختی مراسم عاشورا در شهر اردبیل، مجله مطالعات اجتماعی، دوره ۵، شماره ۳: ۱۴۶-۱۲۶
- مظاهری، محسن حسام (۱۳۹۰)، رسانه شیعه: جامعه شناسی آیین های سوگواری و هیأت های مذهبی در ایران: با تأکید بر دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین الملل
- منتظرالقائم اصغر، کشاورز زهرا سادات (۱۳۹۶)، بررسی تغییرات اجتماعی مراسم و مناسک عزاداری عاشورا در ایران، فصلنامه شیعه شناسی، دوره ۱۵، شماره ۵۸: ۷۲-۳۷
- مینیاتور سجادی، آرمان (۱۳۹۰)، مراسم های جمعی و آیینی و نقش آن ها در شک لگیری محله. نشریه الکترونیکی منظر. <http://www.manzaronline.com>
- یوسفی یوسف، آزاد میترا، سلطانی محمدی مهدی (۱۳۹۶)، مطالعه چگونگی ارتباط مراسم آیینی عزاداری ایام محرم و شهر نایین، مطالعات شهر ایرانی اسلامی، دوره ۸، شماره ۲۹: ۵۰-۳۷.

- Bell, Catherine (1997). *Ritual: Perspectives and Dimensions*. New York: Oxford University Press. pp. 138–169.
- Bin Cao, Chen Beichen (2018), *Ritual changes and social transition in the Western Zhou period (c.a. 1050–۷۷۱BCE)*, *Archaeological Research in Asia*, Available online In Press, Corrected
- Brown, Donald (1991). *Human Universals*. United States: McGraw Hill. p. 139
- Coyne Christopher J., Rachel L. Mathers (2011), *Rituals: An economic interpretation*, *Journal of Economic Behavior & Organization*, Volume 78, Issues 1–2, Page -84-74
- den Ende Leonorevan, Alfonsvan Marrewijk (2018), *The point of no return: Ritual performance and strategy making in project organizations*, *Long Range Planning*, Volume 51, Issue 3, Pages -462-451
- Kyriakidis, E., ed. (2007). *The archaeology of ritual*. Cotsen Institute of Archaeology UCLA publications.
- Mitkidis Panagiotis, Shahar Ayal, Shaul Shalvi, Katrin Heimann, Gabriel Levy, Miriam Kyselo, Sebastian Wallo, Dan Ariely, Andreas Roepstorff (2017), *The effects of extreme rituals on moral behavior: The performers-observers gap hypothesis*, *Journal of Economic Psychology*, Volume 59, Pages 1-7.